

Landbouw heeft de **veldleeuwerik** gemaakt en

De term 'dramatische achteruitgang' is een zware en veel gebruikt. Maar op geen enkele Nederlandse broedvogel is hij zó van toepassing als de veldleeuwerik: 95% achteruit in dertig jaar tijd! Hoe we de veldleeuwerik kunnen beschermen weten we inmiddels. Nu nog doen.

Rond 1975 was hij nog de meest verbreide Nederlandse broedvogel. Nu is de veldleeuwerik een Rode Lijstsoort en de laatste jaren onderwerp van intensieve studie in binnen- en buitenland. Het verdwijnen van de veldleeuwerik uit ons agrarisch gebied en zijn plaatsing op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels in 2004 is als schokkend ervaren. De landbouw heeft de veldleeuwerik, van oorsprong een steppenvogel, gemaakt én gebroken. Niet alleen in Nederland, maar in vrijwel heel Europa. Hoe is het mogelijk dat een ooit zo talrijke vogel ons zo snel kon ontglippen? Een vraag die precies beantwoord moet worden voordat je effectief beschermingsmaatregelen kunt nemen. Met alleen de constatering dat de landbouw te intensief is, hoe waar ook, bescherm je geen veldleeuweriken. Daarom is het nodig om de ecologie van de soort tot in detail te onderzoeken en de knelpunten te vinden.

Monotoon bouwland is een zware handicap

De ecologie van de veldleeuwerik is typisch voor een soort van het open veld. Veldleeuweriken hebben uitzicht nodig en blijven zo ver mogelijk weg van opgaande landschapselementen zoals bebouwing, bosjes en hagen. Ze foerageren uitsluitend op de bodem, waar ze liefst tussen de gewassen en kruiden door op de kale of spaarzaam begroeide grond lopen. Daar zoeken ze naar ongewervelden zoals loopkevers, spinnen en hooiwagens. De hoogste dichtheden zijn in open bouwlandgebieden te vinden; de Drents-Groningse veenkolonien bijvoorbeeld. Enkele decennia

geleden waren er veel graslandgebieden met zeer hoge dichtheden, zoals in Waterland en de Zaanstreek. Maar juist in dit landchapstype is die dichtheid sterk afgenomen, sterker nog dan in bouwlandgebieden. Overigens is er een héél klein lichtpuntje: de veldleeuwerik gaat de laatste jaren minder snel in aantal achteruit. De achteruitgang van de veldleeuwerik in graslanden is volgens SOVON afgenomen van 6,5% per jaar in de periode 1990 - 2007 tot 1,5% in de periode 2003 - 2007.

Uit onderzoek in binnen- en buitenland blijkt dat de veldleeuwerik in het agrarisch gebied tegen een aantal problemen oploopt. Zo is in bouwland de diversiteit aan gewassen sterk afgenomen. Meerdere gewassen bij elkaar, elk met een andere structuur en fenologie, zorgt voor een geschikte habitatstructuur in de broedtijd. Er is in die situatie steeds geschikt voedsel- en nestgebied en de veldleeuweriken kunnen dan twee tot drie keer per seizoen broeden. Een tweede probleem

is dat zomergraan in een groot deel van Europa plaats heeft gemaakt voor wintergraan. Dat is minder geschikt om in te broeden: het wordt snel te hoog en te dicht van structuur. Het wordt ook al in de herfst ingezaaid, waardoor stoppelvelden, zo belangrijk voor de overleving buiten de broedtijd, bijna niet meer voorkomen.

Graslanden worden steeds minder geschikt voor de veldleeuwerik door een hoge mestgift, vroeger en frequenter maaien, hoge

n gebroken

beweidingsdruk, graslandverbetering (minder kruiden), omzetting naar maïs en sterke ontwatering. Intensieve kuilgrascultuur is funest voor veldleeuweriken. Het leidt tot vermindering van nestgelegenheid en voedsel en grotere verliezen aan eieren en jongen. In zowel gras- als bouwland vermindert het voedselaanbod van onkruidzaden en ongewervelden door het toegenomen gebruik van herbiciden en insecticiden.

Vermoedelijk is niet alleen het broedsucces, maar ook de winteroverleving van de Nederlandse veldleeuweriken structureel te laag:

een combinatie die funest is. De Nederlandse populatie trekt voor een deel weg, terwijl een ander deel hier overwintert. Dit blijkt uit onderzoek door wetenschappers van de Rijksuniversiteit Groningen, die het gedrag van veldleeuweriken met zenders binnen én buiten de broedtijd onderzoeken.

Tekort aan voedsel in de winter

Het is dus van belang dat er ook in de winter genoeg voedsel is voor veldleeuweriken, niet alleen in een belangrijk overwinteringsgebied als Frankrijk, maar ook hier in Nederland. Daarom wordt nu op verschillende plaatsen in ons land, zoals in Zeeland en Limburg, geëxperimenteerd met de aanleg van voedselrijke veldjes in de winter. Deze trekken veel zaadetende zangvogels.

In Groningen, Drenthe, Flevoland, Zeeland en Limburg is de laatste jaren – onder andere door SOVON en de Werkgroep Grauwe Kiekendief – onderzoek gedaan naar het broedsucces van de veldleeuwerik in relatie tot de broed- en de foerageerhabitat. Hieruit blijkt dat vermoedelijk alleen in extensief beheerde gras- en bouwlanden voldoende jongen worden grootgebracht om de populatie op peil te houden. Verplichte braaklegging in bouwlandgebieden om de overproductie van graan tegen te gaan, zo-

als in de jaren tachtig nog veel voorkwam, had een positieve uitwerking op de aantallen broedende veldleeuweriken.

Na afschaffing van de braaklegregeling is gezocht naar alternatieven en zijn 'faunaranden' bedacht. Die werken goed; brede randen van zo'n twaalf meter rondom akkers zijn ingezaaid met grasmengsels en blijven onbewerkt. De structuur van de vegetatie is zeer geschikt om te foerageren en de diversiteit aan voedsel als insecten en spinnen is er erg hoog. Veldleeuweriken foerageren niet alleen graag in faunaranden, ze broeden er ook. Om op landschapsschaal van betekenis te kunnen zijn moet het aandeel faunaranden niet te laag zijn. In Groningen worden de hoogste dichtheden vastgesteld bij een aandeel van acht procent.

Wisselend succes leeuwerikveldjes

Experimenten met 'leeuwerikveldjes' volgens Engels model, waarbij kleine vlakjes in de percelen niet worden ingezaaid, laten een wisselend succes zien. In Zeeland hebben veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart een voorkeur voor percelen met leeuwerikveldjes, in Groningen profiteert vooral de gele kwikstaart ervan. In Engeland werken leeuwerikveldjes erg goed in monotone graanvelden met wintertarwe. In gebieden met veel afwisseling van gewassen is het een zinloze maatregel. Experimenten in dergelijke gebieden, zoals op Texel, waren dan ook geen succes.

Met de vergaarde kennis wordt het steeds beter mogelijk om de veldleeuwerik, zeker in de akkerbouw, effectief te beschermen. Maar de maatregelen zijn alleen toepasbaar in agrarisch natuurbeheer; in de reguliere landbouw ziet het er nog steeds somber uit. Slechts grootschalige toepassing van de maatregelen zal soelaas bieden. De grote vraag is of het daar ook van komt. ●